

Edyta Kędzierska
Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
Aldona Zawalkiewicz
Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu

Potrzeby szkoleniowe bibliotekarzy w zakresie statystyki bibliotecznej

Streszczenie: Artykuł przedstawia wyniki badania ankietowego dotyczącego potrzeb szkoleniowych w zakresie zarządzania statystyką biblioteczną, przeprowadzonych w roku 2014. Badaniem realizowanym w ramach projektu *Analiza Funkcjonowania Bibliotek* objęci byli przede wszystkim bibliotekarze z placówek biorących udział w pilotażowych badaniach efektywności bibliotek. Ankietę wypełniło 240 osób. Byli to dyrektorzy, bibliotekarze i inne osoby zajmujące się statystyką w bibliotekach publicznych, pedagogicznych i Poza poznaniem oczekiwań dotyczących tematów i form szkoleń, uzyskano informacje na temat głównych celów gromadzenia danych statystycznych w bibliotekach, przeznaczenia tych danych, sposobów ich zbierania, źródeł pozyskiwania, dokonywanych analiz oraz ich praktycznego zastosowania, a także problemów, jakie biblioteki napotykają podczas ustalania danych.

Słowa kluczowe: statystyka biblioteczna, szkolenia dla bibliotekarzy, *Analiza Funkcjonowania Bibliotek*

Zbieranie danych statystycznych jest obowiązkiem każdej biblioteki niezależnie od jej typu i pełnionych zadań. Biblioteki gromadzą dane, które mają za zadanie opisać w formie liczbowej najważniejsze aspekty funkcjonowania instytucji¹. Wszystkie bez wyjątku biblioteki zobowiązane są do prowadzenia statystyk, jednak sposób, w jaki jest to zadanie realizowane, może być odmienny w każdej z nich. Gromadzenie danych statystycznych wymaganych przez różne instytucje powoduje, że proces ten bywa postrzegany przez bibliotekarzy jako uciążliwy i żmudny. Projekt *Analiza Funkcjonowania Bibliotek* <http://afb.sbp.pl/> (AFB), realizowany przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, zmierza do wdrożenia jednolitych metod oraz narzędzi statystycznej oceny funkcjonowania bibliotek. Jego daleko idącym założeniem jest ułatwienie bibliotekarzom prowadzenia statystyk poprzez ujednoczenie metod zbierania danych.

Opis badania

W ramach projektu AFB przeprowadzono badanie ankietowe dotyczące potrzeb szkoleniowych bibliotekarzy w podnoszeniu kompetencji w zakresie zarządzania statystyką biblioteczną². Badaniem objęto osoby zajmujące się statystyką głównie w tych bibliotekach, które brały udział w pilotażowych badaniach efektywności, realizowanych w latach 2012–2014. W badaniach uczestniczyli bibliotekarze z bibliotek publicznych, pedagogicznych

¹ ŻOŁĘDOWSKA, B. Statystyka biblioteczna. W: *Vademecum bibliotekarza: praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy*, red. L. Biliński. Warszawa: Wydaw. Verlag Dashöfer, 2014, cz. 5, rozdz. 8, podrozdz. 1, s. 1.

² Badanie dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

i szkół wyższych. Byli to przede wszystkim dyrektorzy instytucji oraz kierownicy działów i filii bibliotecznych. W grupie badanych znaleźli się także szeregowi bibliotekarze.

Głównym celem badania było poznanie tematów i form szkoleń związanych ze zbieraniem i analizowaniem danych statystycznych oraz wskaźników funkcjonalności, których oczekują bibliotekarze zajmujący się statystyką biblioteczną. Zamysłem badania (poza wskazaniem oczekiwań szkoleniowych w omawianym obszarze) było także poznanie ewentualnych problemów związanych z gromadzeniem, analizowaniem i wykorzystaniem danych statystycznych w bibliotekach oraz uzyskanie odpowiedzi na pytania: skąd i w jaki sposób dane są pozyskiwane, gdzie są przekazywane, w jakich celach są gromadzone i analizowane itp. Celem badania nie było uzyskanie danych reprezentatywnych dla całej zbiorowości bibliotekarzy, a jedynie poznanie punktu widzenia osób związanych z problematyką zarządzania danymi statystycznymi w bibliotece.

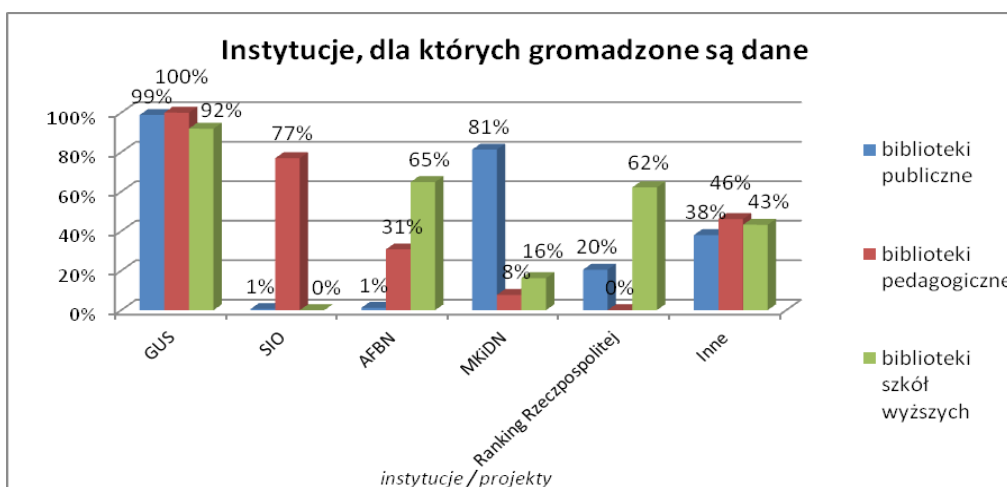
Badanie przeprowadzono w terminie od 25 marca do 15 maja 2014 r. Do jego realizacji użyto ankiety przygotowanej w wersji elektronicznej i udostępnionej na witrynie projektu AFB. Informacje o badaniu rozpowszechniano wśród bibliotek uczestniczących w pilotażowych badaniach efektywności SBP oraz poprzez listy dyskusyjne funkcjonujące w środowisku bibliotek akademickich.

Kwestionariusz ankiety składał się z 15 pytań. Pierwsze było pytanie skalujące — respondenci oceniali trudności w ustalaniu danych dotyczących różnych aspektów funkcjonowania biblioteki, w skali od 1 do 5 (gdzie 1 oznaczało „bardzo trudno”, a 5 oznaczało „bardzo łatwo”) lub wybierali opcję „brak odpowiedzi” (jeśli biblioteka nie gromadziła wymienionych w pytaniu danych). Zastosowane w ankiecie pytanie otwarte pozwoliło respondentom wskazać na inne utrudnienia związane z ustalaniem danych. W pytaniach półotwartych (m.in. dotyczących preferowanych tematów i form szkoleń) uczestnicy badania mieli do wyboru kilka opcji odpowiedzi oraz możliwość udzielenia odpowiedzi otwartej (opcja — inne). Metryczka zawierała pytania dotyczące typu biblioteki i statusu ankietowanego.

W trakcie badania zebrano opinie od 240 osób, z czego 77% pochodziło z bibliotek publicznych, 17% z bibliotek naukowych i 6% z pedagogicznych.

W jakim celu gromadzone są w bibliotekach dane statystyczne?

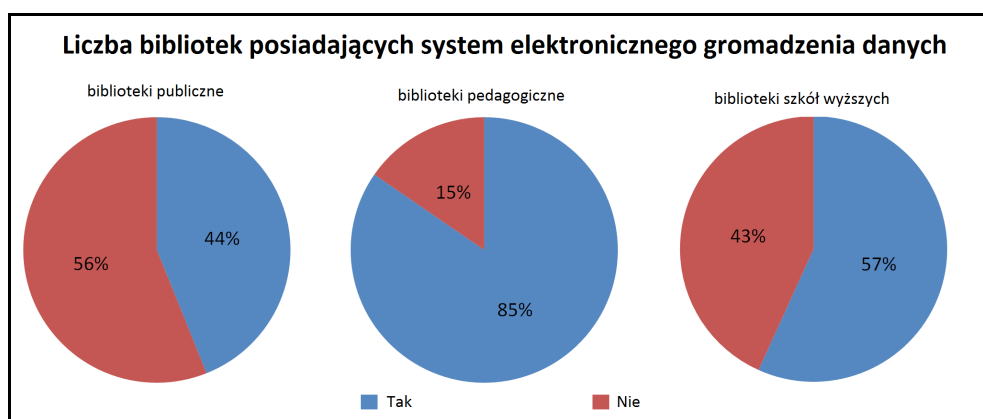
Biblioteki gromadzą dane statystyczne na własne potrzeby, jak również dla różnych instytucji. Pytanie w ankiecie dotyczyło instytucji zewnętrznych, którym przekazywane są dane. Wszystkie biblioteki podlegają obowiązkowi statystycznemu w stosunku do Głównego Urzędu Statystycznego, a także (w zależności od typu, jaki reprezentują) przekazują dane innym jednostkom — biblioteki publiczne mają obowiązek przesyłania danych do MKiDN, biblioteki pedagogiczne do Systemu Informacji Oświatowej. Często także dane statystyczne dostarczane są organom prowadzącym placówki, organizatorom bibliotek oraz bibliotece nadrzędnej. Około 25% badanych bibliotek przekazuje swoje dane nieobowiązkowo do innych podmiotów (np. AFBN, *Ranking Rzeczpospolitej*). Średnio każdy z respondentów biorących udział w badaniu wskazywał co najmniej dwie instytucje lub projekty, do których dostarczane są dane statystyczne z jego biblioteki (wykr. 1).

Wykr. 1. Instytucje, do których badane biblioteki różnego typu przekazują dane statystyczne.
 Źródło: opracowanie własne.

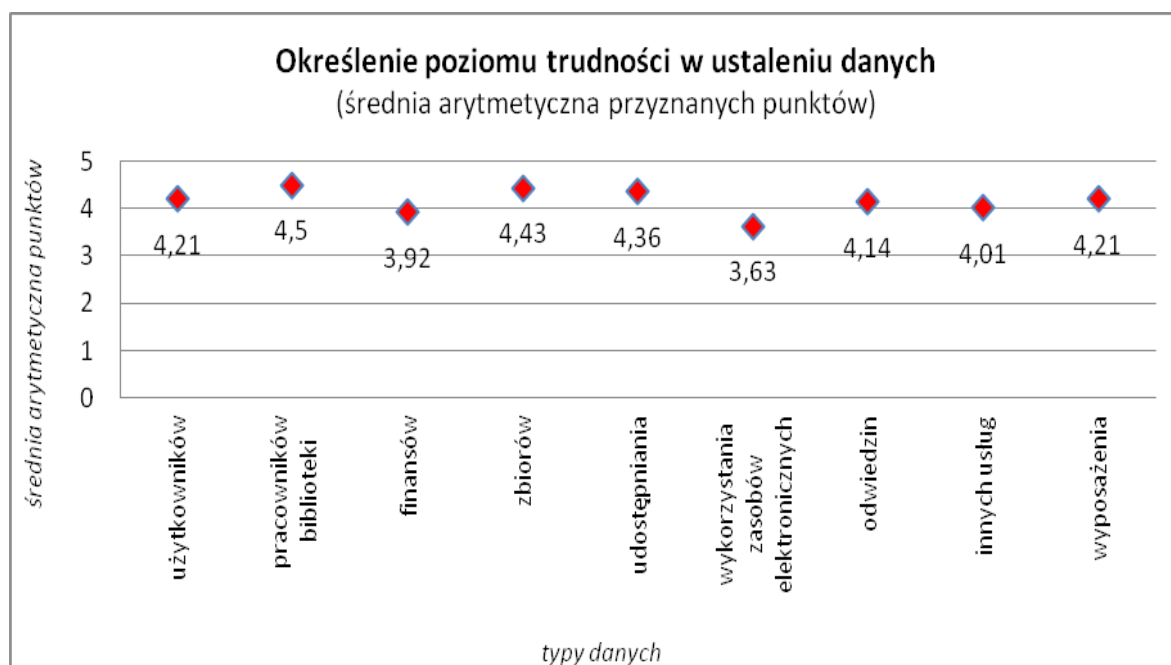
Z jakich źródeł pozyskiwane są dane statystyczne w bibliotekach?

Uczestnicy badania wskazywali, że dane statystyczne pozyskiwane są średnio z około trzech źródeł. Najczęściej są to tradycyjne/papierowe rejestry: wpisy w zeszytach, kartoteki wypożyczeń itp. Taką odpowiedź zaznaczali przede wszystkim respondenci z bibliotek publicznych. Nieco ponad 56% uczestników badania wskazało, iż dane czerpane są z systemów bibliotecznych — to źródło wykorzystują wszystkie biblioteki pedagogiczne oraz akademickie i jedynie 44% bibliotek publicznych. Wyraźnie dostrzegalny jest tutaj dysonans między bibliotekami publicznymi, korzystającymi głównie z papierowych rejestrów danych, a bibliotekami pozostałych typów, które są bardziej nakierowane na elektroniczne źródła danych statystycznych. Ponad połowa badanych bibliotek (53%) nie posiada żadnego systemu elektronicznego gromadzenia danych.

Wykr. 2. Użytkowanie systemu elektronicznego gromadzenia danych przez biblioteki różnego typu.
 Źródło: opracowanie własne.

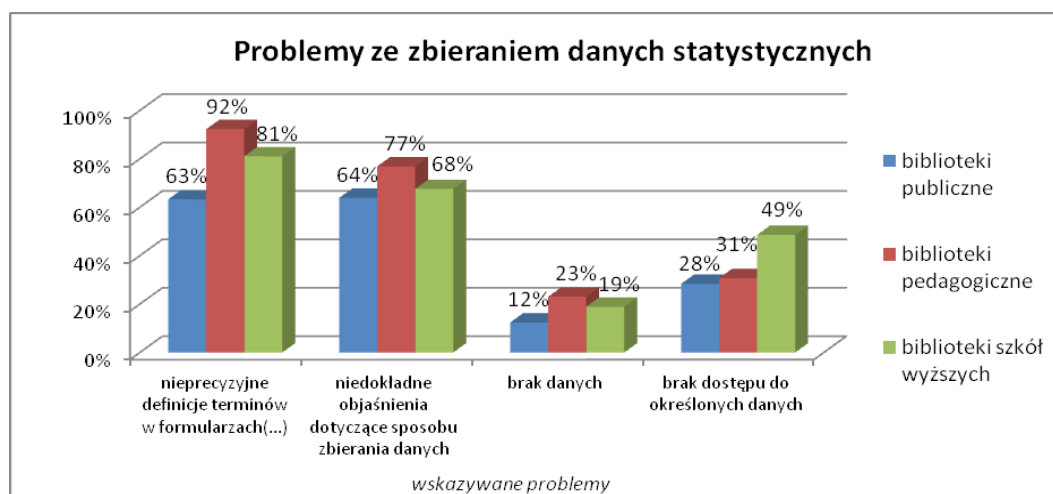
Respondenci określili także poziom trudności w ustaleniu danych dotyczących różnych obszarów funkcjonowania biblioteki: użytkowników, pracowników, finansów, zbiorów, udostępniania, wykorzystania zasobów elektronicznych, odwiedzin, wyposażenia oraz usług innego typu (m.in. uczestnictwa w szkoleniach, spotkaniach). Zbieranie danych z niemal wszystkich z wymienionych obszarów zostało określone na poziomie łatwym (średnia arytmetyczna z przyznanych punktów na skali 1–5 większa od 4), a jedynie w dwóch przypadkach poziom trudności w ustaleniu danych można określić jako przeciętny (średnia z punktów mniejsza od 4, ale większa od 3). Wydaje się, że największe trudności wiążą się ze zbieraniem danych dotyczących wykorzystania zasobów elektronicznych, dodatkowo najwięcej osób stwierdziło, iż w ich bibliotece dane tego typu nie są gromadzone. Najłatwiej przychodzi respondentom zbieranie danych o pracownikach, zbiorach i udostępnianiu (wykr. 3).

Wykr. 3. Stopień trudności w gromadzeniu różnych danych statystycznych (średnie arytmetyczne przyznanych punktów).

Źródło: opracowanie własne.

Podczas zbierania danych statystycznych pracownicy bibliotek napotykają na wiele problemów. Największa grupa respondentów wskazała na trudności wynikające z nieprecyzyjnie zdefiniowanych terminów, które pojawiają się w różnych formularzach. Utrudnienie stanowią także niedokładne objaśnienia sposobów zbierania danych. Źródłem problemów jest to, iż różne instytucje oczekują dostarczenia przez biblioteki różnych danych i posługują się w tym celu odmiennymi kwestionariuszami.

Wykr. 4. Trudności w zbieraniu danych statystycznych wskazywane przez przedstawicieli różnych typów bibliotek. Źródło: opracowanie własne.

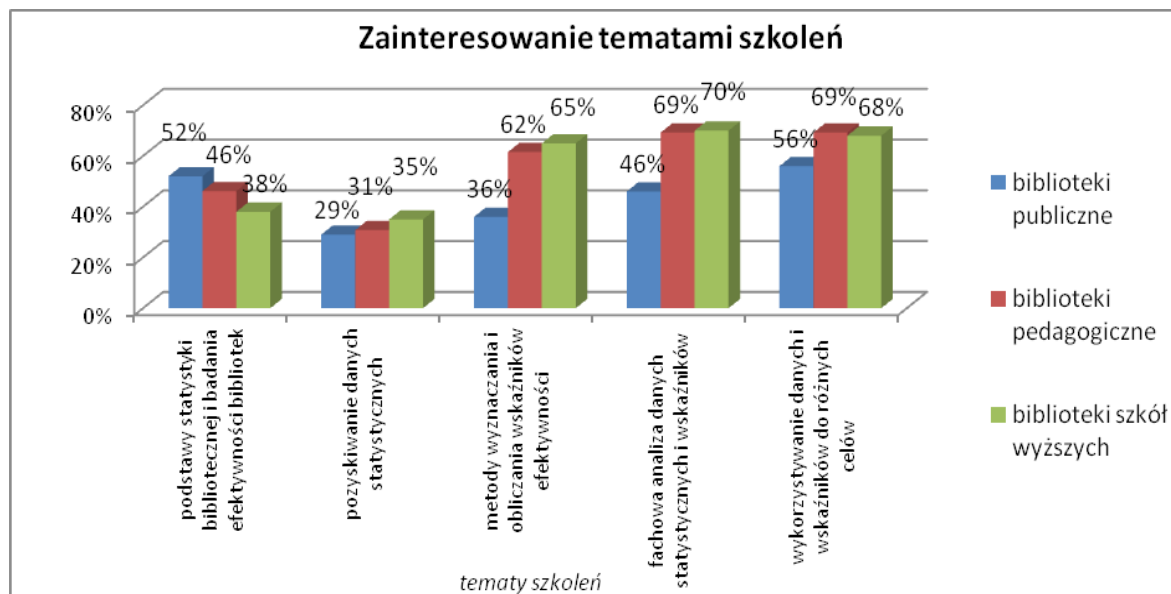
Czy biblioteki analizują zebrane dane statystyczne?

Badane biblioteki gromadzą i wykorzystują do analiz nie tylko surowe dane ilościowe, ale w większości posługują się także wskaźnikami. Analizy dokonywane są głównie na potrzeby organizatora, na użytek własny biblioteki oraz dla innych instytucji. Średnio 75% bibliotek wymieniło wszystkie z powyższych celów dokonywania analiz. Jedynie cztery osoby wskazały, że w ich placówkach analizy danych statystycznych nie są wykonywane. Ponad 63% instytucji porównuje swoje dane z innymi placówkami, w tym niemal wszystkie biblioteki odnoszą się do innych bibliotek, a 6% — innych instytucji oświatowych działających w danym środowisku. Z instytucjami kultury działającymi w danym środowisku porównują się niektóre biblioteki publiczne. Najwięcej bibliotek wskazało, iż analizowane dane mają wpływ na kształtowanie zbiorów, zakres i formę proponowanych usług oraz promocję instytucji. Dla 10% badanych analizy te nie mają żadnego wpływu na funkcjonowanie biblioteki, w której pracują. Średnio respondent wskazywał, że analizy przeprowadzane w jego bibliotece mają wpływ na co najmniej trzy z wymienionych aspektów.

Jakie potrzeby szkoleniowe z zakresu statystyki mają bibliotekarze?

Badani respondenci w większości wskazywali potrzebę szkoleń dotyczących statystyki bibliotecznej na poziomie zaawansowanym. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, iż ankietę głównie wypełniały osoby z bibliotek uczestniczących w pilotażowych badaniach efektywności realizowanych w ramach projektu AFB, a więc osoby, które na co dzień zajmują się gromadzeniem i analizą danych statystycznych. Najwięcej wskazań dotyczyło tematów związanych z wykorzystaniem zebranych danych oraz ich fachową analizą. Nieco mniej niż połowa respondentów potrzebuje szkoleń dotyczących elementarnych kwestii z zakresu statystyki bibliotecznej. Zestawienie odpowiedzi uczestników badania z poszczególnych typów bibliotek wskazuje, że respondenci z bibliotek publicznych średnio wybierali mniejszą liczbę interesujących ich tematów szkoleń (2,1) niż osoby z bibliotek pedagogicznych

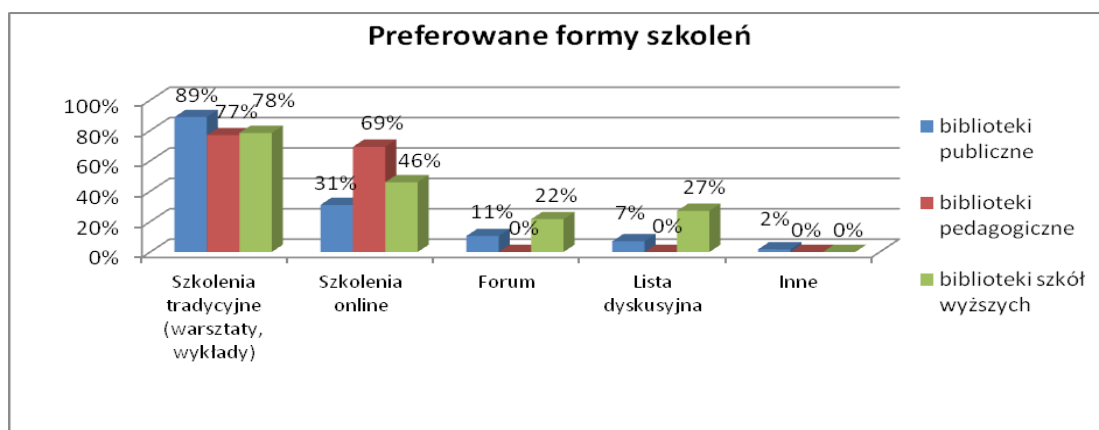
i akademickich (2,7). Można dostrzec pewne różnice w preferencjach dotyczących tematów między przedstawicielami różnych typów instytucji (wykr. 5).

Wykr. 5. Zainteresowanie tematami szkoleń wśród respondentów z różnych typów bibliotek.
Źródło: opracowanie własne.

Zarówno kadra zarządzająca badanych placówek (dyrektorzy, kierownicy działów, kierownicy filii), jak i szeregowi bibliotekarze najczęściej wykazywali zainteresowanie szkoleniami z zakresu praktycznych umiejętności wykorzystywania danych i wskaźników. Bibliotekarze niepełniący żadnych funkcji na drugim miejscu dostrzegają konieczność szkoleń elementarnych z podstaw statystyki. Dyrektorzy woleliby szkolenia zaawansowane z fachowej analizy danych. Mimo pewnych różnic w opiniach kadry zarządzającej i bibliotekarzy wydaje się, iż nie ma potrzeby różnicowania oferty szkoleniowej i profilowania jej dla określonych grup odbiorców.

Preferowane formy szkoleń wskazane przez 85% respondentów to szkolenia tradycyjne. Chęć uczestnictwa w szkoleniach on-line zadeklarowało 37% badanych, głównie z bibliotek pedagogicznych i akademickich, w znacznie mniejszym stopniu z publicznych. Największe zainteresowanie forum i listą dyskusyjną okazali bibliotekarze z bibliotek naukowych: forum — 22% odpowiedzi, lista dyskusyjna — 27% odpowiedzi. Bibliotekarze z bibliotek pedagogicznych nie byli zainteresowani żadną z tych form.

Wykr. 6. Formy szkoleń preferowane przez przedstawicieli różnych typów bibliotek.
Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Projekt Analiza Funkcjonowania Bibliotek zakłada m.in. ujednoczenie metod gromadzenia danych statystycznych oraz niwelowanie różnic w ich definicjach i opisach tak, aby te same dane (raz pozyskane) mogły być przekazywane przez biblioteki dla różnych instytucji. Zbadanie sposobów gromadzenia i analizowania danych oraz zidentyfikowanie występujących trudności i skonfrontowanie tych elementów z preferowanymi formami i tematami szkoleń bibliotecznych może stanowić nie tylko punkt wyjścia do przygotowania właściwej oferty szkoleń mających na celu podnoszenie kompetencji bibliotekarzy w zakresie zarządzania statystyką biblioteczną, ale i potwierdzenie koncepcji unifikacyjnych założeń projektu AFB.

Bibliografia:

1. ŻOŁĘDOWSKA, B. Statystyka biblioteczna. W: *Vademecum bibliotekarza: praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy*, red. L. Biliński, Warszawa: Wydaw. Verlag Dashöfer, 2014. ISBN 83-88285-56-4.
2. KĘDZIERSKA, E., ZAWAŁKIEWICZ, A. Badanie potrzeb szkoleniowych w podnoszeniu kompetencji w zakresie zarządzania statystyką biblioteczną [on-line]. 2014 [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: <http://afb.sbp.pl/wyniki-badan>.